Un manuscrit inèdit d'Ausiàs March

Sigles i abreviatures

Obres = *Les obres d'Auzias March,* Edició crítica per AMADEU PAGÈS, Institut d'Estudis Catalans (Barcelona 1912-1914).

Poesies = *Ausiàs March, Poesies.* A cura de PERE BOHIGAS, ENC (Barcelona 1952-1959).

Manuscrits i edicions antigues d'Ausiàs March: citem segons les sigles adoptades per Pagès i per Bohigas. Manuscrits: *ABCDEFG*^{1}*G*^{2}*HIKLMN.* Edicions del segle XVI: *abcde.*

Mariner = *Vincentii Marinerii Valentini Opera Omnia, Poetica et Oratoria* in IX libros divisa (Turnoni, apud Ludovicum Pillhet, MDCXXXIII).

Citacions d'Ausiàs March: seguim la numeració dels poemes segons *Obres* i *Poesies*; la primera xifra aràbiga, en cursiva, indica el número del cant; la segona, el del vers.

El manuscrit *C* d'Ausiàs March (El Escorial, iij.L.26) ha estat descrit per A. Pagès.[1] Però, convençut que aquest manuscrit, datat per ell en 1546/1547, és còpia de l'edició barcelonina del 1545,[2] Pagès en va prescindir en la seva edició crítica d'Ausiàs.[3]

Nosaltres vam assenyalar la conveniència d'estudiar amb més

1. *Obres,* I, 18-20. A la descripció de Pagès cal afegir que quan hom va relligar aquest manuscrit alguns folis es van desordenar. Cal collocar els folis 163-166 entre el 174 i el 175, i els folis 194-197 entre el 201 i el 202.

2. Edició *c,* Carles Amorós (Barcelona 1545).

3. Tampoc *Poesies* no ha tingut en compte el manuscrit *C.*

detall aquest manuscrit,[4] perquè ens semblava que podia haver estat l'original utilitzat per Vicent Mariner en la seva traducció llatina del 1633. Ara, després de comparar el manuscrit d'El Escorial[5] amb la versió llatina, podem concloure que Mariner va fer servir a vegades l'edició del 1545, i molt més sovint un altre text català semblant, si no idèntic, al del manuscrit *C*.

Realment, hi ha moltes coincidències entre el text llatí i el de *C*, quan aquest discrepa de tota la tradició manuscrita i de les edicions del XVI, fins i tot la de Barcelona, 1545 (*c*). Exemples:

25, 37: coneixenca (*sic*) justaven *C*. — *Mariner*: notitiam... viderent.
62, 13: dona *C*. — *Mariner*: divina puella.
64, 16: mort *C*. — *Mariner*: necem.
93, 90: mortal ymagin. — *Mariner*: ut me mortalem cogito.
108, 48: com l'ora dura *C*. — *Mariner*: durat ut hora simul.
112, 50: ham *C*. — *Mariner*: hamus.
112, 86: *manca tot el vers en C i en Mariner.*
112, 367: perdent *C*. — *Mariner*: ut perdit.
112, 369: cloure *C*. — *Mariner*: claudere.
112, 405: vida *C*. — *Mariner*: vita.
113, 126: puix lo ver lis amaga *C*. — *Mariner*: lis quia vera latet.

Però malgrat les nombroses coincidències entre *C* i la versió llatina, hi ha discrepàncies que ens obliguen a admetre que Mariner tenia també altres originals catalans (sobretot l'edició *c*). El llatí s'aparta de la variant *C* en els indrets següents:

11, 8: a la mort fa la guerra *C*. — *Mariner*: dulcis vel fuga amoris. *La lliçó* amor *no és documentada enlloc.*

4. *Utilitat de la traducció llatina de Vicent Mariner per a la interpretació textual d'Ausiàs March*, BSCC, XLVI (1970), I, 273-303. Cf. també la meva tesi: *La poesia d'Ausiàs March. Anàlisi textual, cronologia, elements filosòfics* (Basilea 1970), 164-191.

5. Gràcies a Germà Colon, que me'n va facilitar el microfilm.

96, 23: premi *C.* — *Mariner*: per me.
106, 179: y enteriors *C.* — *Mariner*: honos.
106, 242-249: *manquen en C, però Mariner els tradueix.*
113, 169-178: *manquen en C, però Mariner els tradueix.*
113, 221: malvat *C.* — *Mariner*: aeger.
117, 197: maledicta *C.* — *Mariner*: oblectat me.

Encara ens fa sospitar que Mariner no usava directament el manuscrit *C,* sinó una còpia semblant a aquest, el fet que el manuscrit d'El Escorial conté en els 36 primers folis nombroses notes marginals, en lletra del XVI,[6] que expliquen o tradueixen al castellà els mots o passatges que el lector trobava dificultosos. Bé, doncs, Mariner no ha tingut en compte aquests comentaris marginals. Exemples:

39, 15: e com sos fets vull veure de pregon.
Mariner no ha comprès «de pregon», i ho interpreta com a "públicament": Et quia gesta sua intento vel publica nosse.
El traductor no hauria caigut en l'errada si hagués tingut present la nota marginal de *C*: «de raíz o del ondón».

39, 36: Mariner ha traduït de la variant *CDEG*[1]*bcde*:
desig sos mals puis delit l'és permès
(Iam sua damna peto, gaudia namque licent).
La versió correcta no hauria estat possible si Mariner hagués acceptat el disbarat marginal, que tradueix «l'és permès» per «es para mí».

3, 1: «Alt e amor» són interpretats al marge «gratitud y amor», però Mariner tradueix: dulcis amor.

67, 21: La lliçó de *C,* semblant a totes les altres, és:
tota res va en lo loch hon cobeja.

6. Una mica arriscadament, Pagès conjectura que les anotacions serien obra del bisbe d'Osma, Honorat Joan, de qui hom diu que llegia les poesies d'Ausiàs March a Don Carlos, el fill de Felip II (*Obres,* I, 20).

Mariner tradueix erradament, potser per no entendre «cobeja»:
Atque ubi saepe jacet, quidquid loca suscipit illa.
La versió llatina hauria estat millor si el traductor hagués conegut la nota marginal de *C* al mot «cobeja»: «donde cobdicia, q*ue* es al cuerpo de su amante».

Nota a la transcripció de l'edició del 1545 per Pagès

Si el manuscrit *C* conté variants no documentades a la tradició dels segles XV i XVI, i si aquest manuscrit o un d'emparentat amb ell tenen evident relació amb la traducció llatina del XVII, no cal dir que és imprescindible afegir les lliçons de *C* a l'aparat crític de les edicions modernes.

A primer cop d'ull, la tasca no sembla gaire complicada. Si el manuscrit d'El Escorial és còpia de l'edició *c* (i ho podem admetre, d'acord amb els arguments de Pagès [7]), n'hi haurà prou d'intercalar a l'aparat solament les variants de *C* que discrepen de *c*.

Hi ha, naturalment, una condició necessària: que aquesta edició *c* hagi estat fidelment transmesa a *Obres*. I aquí hem tingut una sorpresa i una decepció. Un control aleatori de 7 folis de l'edició *c* [8] ens ha demostrat que la transcripció de Pagès no és tan fidedigna com ens pensàvem. En aquests set folis hem constatat les següents deficiències:

20, 17: *Cal afegir c a la variant* soberan *Db*.
26, 42: *Manca la variant* d'Orígines *c*.
26, 45: *Manca la variant errada* esccpava *(sic) c*.
48, 44: *En lloc de* nom *Dbce*: non *EFHd, cal llegir* nom *Dbe*: non *EFHcd*.
25, 5: *Manca la variant* que·n *c*.

7. *Op. cit.*, 18-19.
8. Gràcies a Amadeu J. Soberanas, que em va proporcionar fotocòpies d'alguns folis del bell exemplar Bon. 8-I-4 de la Biblioteca de Catalunya.

25, 17: *Manca la variant* fou *c.*
25, 18: *La lliçó de c no és* ull, *sinó* vull.
25, 26: *Manca la variant* poca *c.*
25, 27: *Manca la variant* qu·és *c.*
25, 29: *Manca la variant* de un *c.*
25, 35: *Manca la variant* e los presents *c.*
25, 37: *Manca la variant* justaven *c.*
15, 4: *Manca la variant* el bé *c.*
15, 34: *El mot* tan *manca en c.*
106, 464: *Manca la variant errada* ighoren (*sic*) *c.*
106, 477: *El mot* és *manca en c.*
106, 481: *La variant c és* hon cab virtuts.
106, 484: *La variant c no és* peu, *sinó* pru (*sic*).
113, 39: *Manca la variant* estrany *c.*

Malauradament, hem tingut ocasió de constatar deficiències similars en les transcripcions d'una altra edició barcelonina, la del 1543.[9]

Per tant, sense revisar l'edició *c* no és possible donar ara una enumeració exhaustiva de variants de sentit del manuscrit *C.* Ens limitarem a fer una selecció de les lliçons que ens semblen més interessants.

Les notes marginals del manuscrit C

Com ja ha dit Pagès en la seva descripció del manuscrit,[10] aquest ha estat copiat per un amanuense que no era de llengua materna catalana i que coneixia bé el castellà i l'italià. A més, les notes marginals d'una segona mà també del XVI, molt abundoses als primers folis, s'acaben de sobte al foli 36 v°. Aquestes notes demostren que un lector poc familiaritzat amb el català

9. Carles Amorós (Barcelona 1543). Ha rebut la sigla *b* en *Obres* i *Poesies.* També gràcies a Amadeu J. Soberanas n'he pogut compulsar 15 folis. Una llista de les omissions i errades de Pagès seria llarga, però de poc profit en aquest context.
10. *Loc. cit.*

anava deixant rastres del seu aprenentatge, tot traduint al castellà o comentant en aquesta llengua [11] els mots catalans que subratllava en el text d'Ausiàs. Però, pel motiu que fos, aquesta tasca va quedar aviat interrompuda. En donem aquí una llista gairebé completa (prescindim de repeticions):

39, 15: *de pregon*: «de raíz o del ondón».
39, 28: puix *hi* recau: «en esto».
4, 1: *Axí com cell*: «Así como aquel».
4, 6: *se decant*: «se inclina».
4, 8: *mas elegesch*: «mas e elegido».
4, 12: *ha jaquida*: «a abaxado o tiene abaxada».
4, 18: *vehés*: «viese».
4, 19: *mon cos*: «mi cuerpo».
4, 21: *fon ab ell*: «fue con él».
4, 22: *dient*: «diciendo». — *se pren*: «se comiença».
4, 23: *sentint*: «siento».
4, 27: *ab sa complecció*: «con su complexión o naturaleza».
4, 28: *renart*: «raposo».
4, 29: *lur*: «su».
4, 31: *veureu dins la fornal*: «verá dentro de un forno».
4, 32: *no serà plant*: «no será llorado, no ará sintimiento».
4, 33: *Ell és* qui...: «suple: el entendimiento».
4, 35: *jutjament*: «juizio».
4, 36: *diu*: «diçe».
4, 37: *qui en contra d'ell reny*: «*que* contra él able»
4, 38: *·l fet*: «el echo».
4, 39: *l'attorch senyor*: «le otorga señoría».
4, 40: *seny*: «pareçer».
4, 41: *diu més avant al cos ab gran endeny*: «dice más adelante al cuerpo con gran indignación».
4, 42: *vols*: «quieres».
4, 43: *dins*: «dentro».

11. Els comentaris són gairebé tots en castellà. Esporàdicament hi ha expressions llatines i italianes.

4, 44: ne *prens enseny*: «no tomas esperiença».
4, 45: *ab tu mateix*: «contigo mismo».
4, 47: *volenterós acte de bé és dit*: «el amor es acto de bien dicho». *Al marge dret*: «es dicho» (*ratllat*); «difinición de amor».
4, 48: *lo carrer*: «el camino».
4, 50: *per mi*: «el entendimiento».
4, 52: *foll* ho *pech*: «loco o necio».
4, 53: *ay tant com és l'entaniment pus clar*: «ay, q*ue* tanto quanto el entendimiento más claro».
4, 56: *qui de fins pasts no·l jaqueix endurar*: «q*ue* de finos manjares no dexa de apasçentar en entendimiento».
66, 8: *se bé no·m vol no·m clam*: «si bien no me quiere no me puedo lamentar».
66, 14: *ta pietat mans junctes la requir*: «tu piadad juntas las manos requiero i pido».
66, 22: *no pas*: «no ya».
66, 31-32: *e per mal nou a morir vinch per ell / per no ser tal e com molt mayor és*: «y por mal nuebo ve*n*g(o) a morir por él, por no ser él tal como los q*ue* tenía primero y como q*ue* es mucho maior. Si este sentido no es bueno, quaere aliu(d)».
66, 39-40: *ésser menys d'ulls ans del colp molt y val / mas al ferir*: «ser sin ojos antes del golpe mucho vale / mas al ferido».
101, 4: *metge*: «médico»; *si donchs*: «si ya».
101, 11: *y esmaginant viu sus mi tal poder*: «y imaginándolo vi sobre mí tal poder».
101, 12: *que·n mon castell*: «q*ue* en mi propio».
101, 13: *veu*: «voz».
101, 14: *d'un feble cos*: «de un feminil cuerpo».
101, 16: *retut*: «rendido».
101, 18: *prou bé anar*: «andar mui bien».
101, 19: *s·en sculls*: «si en scogli» (*abans de* scogli *hi ha un mot ratllat*).
101, 21: no·y *veu petjada*: «no ve pisada».

101, 32: *donchs*: «pues»; *ja de mi què·m paria*: «ya q*ué* te pareçe de ti».

101, 35: *més*: «más»; *lavors*: «entonçes».

101, 36-37: *pel pensament que·m met en gran follia / hoc e tan gran que yo am son desdeny*: «por el pensamiento q*ue* me mete en gran locura, tan grande que yo amo su desden*n*os».

101, 38: *estat*: «estado».

101, 40: *si en mon parlar yo·m feny*: «si en mi ablar yo finjo».

101, 41: *empeny*: «enpelle».

101, 43: *minvant*: «disminuiendo v. vocal».

101, 52: *res bo*: «cosa buena».

3, 1: *Alt e amor*: «gratitud y amor».

3, 2: *y esperiment, per tots aquest grahons*: «y esperiencia, por todos estos grados».

3, 4: la *por*: «la paura»; *qui·m fa magrir carn tendra*: «q*ue* me açe enflaq*ue*cer mi carne tierna».

3, 9-10: *Metge scient no té lo cas per joch / com la calor no surt a part estrema*: «el médico sabio no tiene el caso por burla» (segueixen mots ratllats illegibles), «que la calor no sale fuera».

3, 12: *he jutja·l sà*: «i juzgar le a sano».

3, 14: *afeblit*: «debilitado».

3, 18: *crech*: «creo».

3, 20: *cella*: «aquella, suple fin» (?).

21, 2: *àls*: «otro».

21, 4: *despit*: «despecho».

21, 7-8: *car sens açò no·m do ben ahuirat / ço que no·s car tot mon desig confon*: «que sin esto no me doi por bienaventurado» (segueixen els mots ratllats «esto que sé que todos mis deseos confunde»), «esto q*ue* no es caro, cioè, q*ue* no os cuesta nada de q*ue*rerme».

21, 9: *donchs*: «pues».

21, 12: l'hom *fon*: «le unde y sotierra».

21, 15-16: *com al muntar me y fer-me d'abattut / ben ahuyrat*

sus tots cumplidament: «con alçarme y hazerme de abatido cumplidamente sobre todos bienaventurado».

21, 18: e *lo mig se jaqueix*: «i el medio se dexa».

21, 20: *car tot ço cau qu·extrem és son tinent*: «q*ue* todo esto cae q*ue* en estremo está su co*n*tinente» (*el mot* en *afegit damunt la línia*).

21, 26: *trencant amor*: «quebrando amor».

21, 28: *jau*: «ay».

21, 33: *cominal*: «ygual».

21, 39: *sem*: «falto».

21, 40: *atur*: «para o ferma».

69, 3: *semblant*: «semejante»; *huy*: «oy».

69, 15: *son lauger pes*: «su peso liviano».

69, 20: *call*: «callo».

69, 19: *la grossa part*: «al amor sensible lo refiere».

69, 23: *los no toccans*: «los q*ue* no an sido tocados de amor»; *perdon*: «per*d*ónoos».

69, 30: *crit*: «llamo».

69, 31: *aquestas por*: «esta paura».

69, 34: *degra*: «debría».

69, 36: *veig*: «veo».

69, 37: *jutjat*: «jusgado».

69, 47: que sens *profir* (*corregit de* profit): «proferir»; *com*: «quando o como».

69, 53: *La mà no pot supplir en lo seu cas*: «la mano no puede hazer su officio».

69, 54: *mou-se* lo peu: «muébese el pie».

69, 55: *tremolament*: «temblor»; *ve*: «viene».

69, 56: *la sanch*: «la sangre»; *al pus llas*: «al más fatigado, hoc est, al coraçón».

69, 57: *cluchs*: «cerrados».

69, 58: *quan vols partir*: «quando quieres repartir» (*la síllaba re-afegida damunt la línia*).

69, 60: *regex*: «rige».

69, 62: *reb*: «reçibe».

69, 68: *lo qui·l serveix de dan*: «el que le sirve dará».

67, 1: *Ja de amor tèbeu jamés yo sia*: «jamás de amor tibio yo sea».
67, 2: *fins en cendra*: «asta en ceniça».
67, 8: *tocar-se pot*: «quasi dicat q*ue* no a*n*da en cosas altas ni cosa q*ue* no se pueda tocar»; *ço d'hon*: «esto con».
67, 10: no l'és *extrema*: «no lo es muy grande».
67, 13: *ix*: «sale».
67, 17: *cogita*: «imagina».
67, 21: *hon cobeja*: «donde cobdicia, q*ue* es al cuerpo de su amante».
67, 24: *qui és son centr·enveja*: «qu·es su çentro desea, y dícelo porq*ue* según los philósophos cada cosa decansa (*sic*) cu*m*plidamente en su çentro».
67, 25-28: *Tal grau d'amor qui no·l sent no·l cobeja / e per alguns se sab mils que no senten / car per lo menys saben lo molt e tenten / puix different la spècia no·s veja*: «Este grado de amor quien no le siente no le desea y algunos le saben mejor q*ue* lo sienten porq*ue* por lo poco q*ue* an gustado sacan lo mucho, pues la specie no es diferente, q*ue* todo es amor».
67, 32: *lo no expert jutj·és ple d'ignoràn̂cies*: «el juez no experto es lleno de ignorancias».
67, 33: *tinch*: «tengo».
67, 36: *ubert*: «abierto»; *lan̂ces*: «lanças y dice q*ue* su coraçón está sin defensa abierto a sus lançadas».
67, 40: *de vostr·ull qu·es lamente*: «de v*uestr*o ojo que se lamente o llora».
67, 41: *no smente*: «no ago caso».
67, 42: *no·s pot*: «no se puede».
67, 44: *no li escau*: «no le quadra».
67, 45: *de filats*: «de redes»; *nu*: «desnudo».
67, 48: *assaja*: «se ingenia».
67, 50: *buides*: «bacías».
67, 52: *sembla·m gran dret que la que yo am haja*: «paréçeme gran derecho q*ue* yo aya la q*ue* amo».
10, 3: *ab l'enemich*: «con el enemigo».

10, 4: *menys de ser-ne sobrats*: «menos de ser más, hoc est, con más gente».
10, 5: *ans s·el matí*: «antes si a la mañana».
10, 7: *les hosts*: «en las huestes».
10, 8: *desconfia*: «desafía».
10, 9: *Ladonchs*: «estonces».
10, 24: *gos*: «oso».
10, 25: *mos*: «bocado».
10, 28: *a mon dos*: «a mis ombros».
10, 31: *lença*: «cuerda co*n* ançuelo q*ue* usan pescadores de mar».
10, 33: *De fet*: «luego».
10, 39: *nici*: «vellaco».
10, 42: *sentiments* (*la* s *final ratllada*): «sentimentos» (*la* s *final ratllada*).
10, 43: *ignocents* (*la* s *ratllada*): «loco».
68, 6: *desalt*: «menosprecio, el sentido es: concibiendo vileça de su manera».
68, 23: *en tot leg fet*: «en qualquier echo feo».
68, 24: *que bon guardó no·m fall*: «q*ue* no le falta una buena cara».
68, 25: *leigs desigs de mi tall*: «feos deseos corto de mí» (*i al marge dret diu*: «leigs, feos; tall, talo»).
68, 26: *ribatje*: «ribera».
68, 27: *coratje*: «coraçón».
68, 28: *no·m devallen avall*: «no me abaxan abaxo».
23, 1-4: *Leixant a part l'estil dels trobadós / qui per e* (e *ratllada*) *scalf trespassen veritat / e sostrahent mon voler affectat / perquè no·m trob diré·l que trobe en vós*: «dexado aparte el estilo de los trobadores q*ue* q*ue* por afición dicen más de la verdad y quitada mi afición pues no me alla a mí diré lo que allo en vós». *Al marge esquerre aclareix* escalf: «es calentarse».
23, 6: *res no·y valrà*: «.y. in sensu abundat».
23, 12: *hoc*: «bien».
23, 30: *que tota no·s conega*: «q*ue* toda no se conosca».

23, 35: *que l'entendre·ns nodeix*: «q*ue* el entendimiento nos causa».
37, 8: *ha clos*: «a concluido».
37, 12: *no·l pos*: «no meto o no pongo».
37, 31: *ús*: «uso».
37, 46: *malesch*: «maldigo».
37, 47: *pert*: *nota marginal dóna una variant* «pren, al*iter*».
37, 48: *nou finir* (*la* r *sembla afegida per mà posterior, potser sobre una t*). *Variant marginal*: «no finir al*iter*».
109, 8: *plahentment*: «suavemente».
109, 14: *com*: «que».
109, 16: *covidament*: «convidamiento».
109, 17: *Hajau-me grat*: «agradecetme»; *com*: «porq*ue*».
109, 19: *mot*: «palabra».
109, 22: *menys*: «sin».
109, 24: *e mal que·l costum trench*: «es mal q*ue* quiebre su costumbre».
109, 25: *m'estench*: «me estienda».
109, 28: *estrench*: «estringe».
109, 32: *als dos*: «a los dos».
109, 41: *Mon derrer bé*: «Mi último bien».
33, 2: *d'on*: «de donde».
33, 3: *visch dolorit*: «vivo dolorido».
33, 7: *basta*: «llega».
33, 12: *qui desperta desdeny*: «causa desdegn*no*».
33, 14: *que li falta* (*la* f *mig esborrada*): «q*ue* le agrada».
33, 17: *talent*: «ambre».
33, 18: *puix mou*: «pues se causa».
33, 21: *guanyada*: «ganada».
33, 24: *no·y és molt esforçada*: «no la q*uerría* tener».
33, 26: *fusts*: «len*n*os».
33, 27: *e li adonchs* (*sic*): «y entonçes».
33, 28: *com*: «quando».
33, 31: *remoguts*: «removidos».
33, 32: *no·s peix*: «no se paçe».
33, 33: *nou*: «nuebo»; *mostra*: «pareçe».

33, 35: *lla donchs*: «estonçes»; *fills*: «hijos».
33, 36: *lonch*: «luengo».
33, 39: *nota a la variant* no farta: *el* no *és subratllat. Al marge*: «al*iter* delend*um* a submitendo». (*Solament a la lliçó G manca el* no.)
33, 44: *nom*: «nombre».
5, 4: *tiny*: tin*n*e».
5, 7: *retén*: «haçiendo».
5, 9: *si no·l plach descobrir*: «no le plugo descubrirse».
5, 10: *enclòs*: «ençerrado».
5, 15: *retut*: «dado».
5, 16: *·l mester*: «el misterio».
5, 17: *Per mals parlés*: «Por malas lenguas»; *é tret*: «e sacado».
5, 24: *apercebut*: «conocido».
5, 28: *pel dan*: «por el dan*n*o».
5, 29: *atès*: «arcançado».
5, 32: *despès*: «gastado».
5, 36: *paregués*: «pareçiese».
5, 40: *sodegue la porta*: «no me llegará a provar de sacar de quicio».
5, 43: *veu*: «voz».
34, 1: *escampats*: «esparçidos».
34, 2: *for*: «fuero o ser».
34, 3: *ab trencat peu*: «con pie qu*e*brado»; *hu*: «uno».
34, 5: *los puigs*: «montes».
34, 8: *minvar*: «menguar»; *pensament*: «q*ue* es el pensar en no amarla» (*corr. posterior*: «amalla»).
34, 9: En *remeyar* no: «en remediar no»; *conech*: «conosco».
34, 10: *si bé l'asaig*: «si bien e echo la prueva».
34, 11: *pogra*: «pudiera»; *desliurat*: «libre».
34, 15: *quin*: «qual».
34, 19: *cull*: «coge».
34, 22: de nostre *franch juhí*: «de n*uestr*o libre juicio».
34, 38: amor *e* vós: «en».
34, 41: *escurçons*: «escorpiones».
34, 43: *si bé·ls*: «si bien los»; *cuyçors*: «escocimientos».

34, 44: *y les vistes exorben*: «la vista les falta».
73, 11: *cobejen*: «deseam» (*sic*).
73, 19: *duerme* (*sic*): «al*iter* .l.» (*és a dir, la lliçó correcta* d'absença·l verme), «duerme al*iter* dur-me / traer-me».
73, 22: *verins*: «venenos».
73, 23: *habuyra*: «ensancha».
73, 25: *amaga*: «asconde».
73, 28: *si·ls pert*: «si los echa a perder».
73, 33: *defensa*: «quita o aparta».
73, 40: *e lo del mig*: «el del medio, q*ue* es el tèbeu».
73, 41: *despita*: «despecha».
73, 45: *munta*: «monta o sube».
73, 58: *dues seguint natura*: «la una es los dotes espirituales q*ue* son las virtudes, la otra es los dotes corporales» (*resta illegible*).
73, 60: *le terça és que*: «el apetito carnal».
44, 1: *càrrech*: «cargo».
44, 4: *comptes mortals*: «cuentas mortales».
44, 8: *de fet*: «súbito o de echo».
44, 16: no·m *percebesch*: no percibo».
44, 20: a mon *albir*: «a mi pareçer».
44, 21: *pert*: «pierde».
44, 23: *ensemps*: «juntamente».
44, 28: *degut* (*la t ratllada*): devido, al*iter* degun y quiere decir ninguno»; *requer*: «arcança».
86, 2: *pas*: «no quiere decir nada o quiere decir .paso.»; *què passe*: «lo q*ue* paso».
86, 4: *portant-me·l contra pas*: «dándome el contracambio».
50, 8: *nosa*: «noya».
50, 10: *donda·s*: «reposa aunq*ue* no del todo envelesada».
50, 12: *gosa*: «osa».
50, 21: *pas*: «paso».
50, 25: *llas*: «cansado».
50, 27: *compleix*: «cumple».
50, 28: *esclatàs*: «crepa».
50, 31: *hon*: «de donde»; *aytant de mal*: «tanto mal».

50, 36: *que no servís a pus a fer al món*: «q*ue* no serviese de otra cosa al mundo».
50, 39: *e sab-me greu*: «esme grave».
50, 44: *e com*: «y porq*ue*»; *desaltar*: «desagradar» (*corr. damunt de* despreciar).
18, 2: *amaga*: «asconde».
18, 8: *torbe*: «turbe».
18, 13: *sguart*: «esguardo, mirar con gracia».
18, 22: *s'embolcan*: «enbuelven».
18, 23: *castich*: «castigo»; *assaigs*: «prueva».
18, 29: *en menyspreu*: «en menospreçio».
18, 38: *acull*: «acoje»; *gens*: «nada».
18, 43: los *perdedors*: «cioè, los bienes».
18, 48: que·n *fastig volant passa*: «q*ue* en un credo se torna en fastidio».
18, 49: *perquè*: «al*iter*: par»; *pusquen*: «puedan».
18, 50: *s'estoja*: «se encubre» (*corr. de* envubre) «o se ençierra».
18, 51: *martres*: «mártires».
18, 52: *no tant subtil com los*: «al*iter* adde ibi (?) et (?) dele .los.» (*Potser una lliçó que no tenim documentada*).
51, 12: *dubtant*: «dudando».
51, 19: *derrer*: «postrero».
51, 23: *homeyer*: «omicida».
51, 24: *vos fall*: «os falta».
51, 31: *estatje*: «firmeça».
51, 35: *sovint*: «speso».
51, 37: *recort és*: «recuerdo, exe*m*plo es».
51, 39: *soptat*: «súbito».
51, 40: *dupte·m*: «dúdome».
24, 3: *vahiat* (*sic*): «al*iter* variat por variable».
24, 4: *fermetat*: «firmeça».
24, 5: *quant m'a sentit*: «q*uando* me a sentido»; *jus*: «baxo».
24, 6: *corrons*: «cursos» (?).
24, 7: *en altre torn*: «cioè, estado».
24, 8: *a·sseure lla* (*el mot* lla *damunt d'un altre, potser* ·l lloc): «al*iter* lla a seder».

24, 9: *envejós*: «invidioso»; *soberch*: «grande».
24, 12: *prohisme*: «próximo».
24, 15: *mude's*: «múdase»; *d'ésser*: «al*iter* del ser».
24, 16: al *vogi*: «la buelta».
24, 17: *adorm*: «aduerme».
24, 25: *castor*: «animalexo»; *storcre* (*sic*): «uir».
24, 30: posant *menyspreu*: «metiendo menosprecios».
24, 36: *agués*: «ubiese».
89, 8: *tancat*: «çerrado».
89, 16: *si no tot sà*: «al*iter* sinó tot s'ha».
89, 17: *munt*: «montón».
89, 18: *ops*: «aiuda o esfuerço».
89, 20: que·s *munt*: «q*ue* monte o suba».
89, 24: lo *sensal*: «sentido».
89, 29: *si·u compleix*: «si lo cumpre»; *ladonchs*: «estonces».
89, 30: *prenga*: «tome».
89, 33: *tem*: «temo».
89, 43: *servey*: «servicio».
89, 45: *si gens d'enuig*: «si nada de enojo».
89, 52: *res fes que·m fos altiu*: «hiziese cosa q*ue* me pesase».
89, 55: *lo mal creix meu*: «mi mal creçe».
89, 60: *res venidor*: «nada venidero».
13, 14: *en mon sguart*: «en mi comparación».
13, 17: *Tixion*: «Titión».
13, 20: lo *sege* (*hi ha una* t *o una* l *afegida damunt la* g): «el siglo».
13, 25: *dugués*: «truxese».
13, 34: *per veure a Ell*: «para velle a Él».
13, 37: *penedint*-vos: «arripintiendos».
13, 38: *martre*: «mártir».
13, 40: *si ferm cregués que·us dolrieu de se*: «si fermamente creiese q*ue* os doleríades de sí».
2, 4: *sats aja*: «arto aya».
2, 11: *tanca*: «cierra».
2, 12: *obrir*: «abrir»; *portal*: «puerta o entrada».
2, 14: *m·aymia*: «mi sen*n*ora o mi enamorada».

2, 15: *desalt*: «desagradecimiento».
2, 18: *sojorn*: «estancia».
2, 25: *a parèixer*: «a entender».
2, 27: *pus que*: «más que».
2, 35: *és defallint*: «es desfallecido».
2, 41: *crosta*: «corteça».

A partir d'ací (foli 36 v° del manuscrit) no hi ha cap més nota marginal. L'interès d'aquestes traduccions o breus comentaris no és molt gran per a la interpretació textual d'Ausiàs March. Però el traductor/lector no s'ha limitat a aclarir problemes de lèxic (no sempre correctament),[12] sinó que de tant en tant ha afegit al marge algunes variants del català.[13] Llàstima que no ho hagués fet més sovint, perquè alguna d'aquestes lliçons marginals no sembla ésser documentada als manuscrits ni a les edicions del XVI.

LES PRINCIPALS VARIANTS DEL MANUSCRIT C

Com ja hem dit, la transcripció poc fidedigna del text de l'edició *c* (Barcelona 1545) a *Obres* és la causa que de moment no sigui possible —sense tornar a compulsar de cap a cap l'edició *c*— registrar totes les variants on *C* i *c* discrepen. Per això, a la llista següent figuren només les principals variants, sobretot de sentit, on el manuscrit d'El Escorial dóna una lliçó que Pagès no recull.

12. És encertada, per exemple, la traducció «no le plugo descubrirse» de *5, 9* (si no·l plach descobrir). *Obres i Poesies* donen una variant poc satisfactòria: qui no·l plach descobrir (*EFKNa*). Hi ha, però, exquisides esguerrades, com a *68, 24* (que bon guardó no·m fall: «que no le falta una buena cara»). Els adverbis «hi» i «pas» susciten curioses explicacions: res no·y valrà (*23, 6*) suggereix el comentari «.y. in sensu abundat»; i el mot «pas» (*86, 2*) s'explica dient «no quiere decir nada o quiere decir .paso.».

13. Cf. les notes marginals als passatges *37, 47*; *37, 48*; *33, 39*; *73, 19*; *44, 28*; *18, 52*; *24, 3*; *24, 8* i *24, 15*.

1, 33, enyorament] enyorant ment.
2, 35, cors] cor.
6, 47, sofir] soffrir.
7, 16, tan poch *DEG²Hbcde*] tampoch. — 24, est] cest. — 46, dant] dants. — 67, del riu *manca.*
11, 8, a la mort falaguera] a la mort fa la guerra (*Mariner*: dulcis vel fuga amoris. *La lliçó* amor *no és documentada enlloc*).
13, 10, pràtica] plàtica. — 12, prenen] prenent.
14, 8, d'algun] de son.
16, 10, asenats] assetants. — 24, sent] fent. — 38, mort] món.
17, 53, valgué] volgué.
19, 35, dolor mortal] m. d.
22, 6, sostench] s'astench.
23, 24, ne volch] no volch. — 44, no·s] no.
25, 37, justàveu] justaven (*Mariner també en tercera persona:* notitiam ... viderent).
26, 31, raure] traure.
27, 3, es dolc] és dolt. — 40, pren] tempt.
28, 1, claror] calor.
29, 1, fuyt pel] uyt per lo.
32, 22, valer] valor.
33, 5, és] e. — 10, voler] dolor.
37, 34, gosàs] gosa.
38, 6, d'entengre *bc*] d'entegre *CDEHde.* — 8, que] que·l. — 31, envers] vers.
40, 16, que·l] que. — 39, O llas] so llas.
41, 27, en oblit] ennoblit. — 42, aquell] aquells.
43, 37, sostenen] sosté.
44, 14, detardeu] retardeu. — 28, compartit *bc*] compartir.
45, 22, sentit] sentir. — 54, arma, armes. — 72, pasten] passen. — 81, d'amor] amor. — 81, no·s lexa] no dexa (*mà posterior*: deixa). — 85, pensar] pensant. — 86, tal] tant.

46, 32, creu] crech. — 56, fets] fats. — 57, més que no·n] mas que yo.
48, 1, pot amor] por·amor.
51, 17, volrreu] voleu.
53, 20, sos] los.
54, 44, guay] guany (*Mariner*: lucrum).
55, 6, no·m] no. — 35, parler] plaher.
57, 32, suplicha] multiplica.
58, 13, la fama·s] la fa més. — 16, parlar] parlant. — 22, torbat] robar. — 24, torbat] torbor. — 33, sobresamor] sobresdolor (*potser corregit de* sobresamor). — 41-44, *manquen Cbc i Mariner.*
61, 6, part] art. — 43, practicar] platicar.
62, 13, bona] dona (*Mariner*: divina puella). — 24, mon] son.
63, 26, de] que. — 36, altr·honrat] altar honrat. — 55, ve·n] ve.
64, 16, amor] mort (*Mariner*: necem).
65, 6, torbament] trobament. — 34, acordant] recordant.
67, 14, en l'altre] en altri. — 22, béns] bé. —40, sentré] sent.
70, 46, voler] dolor. — 55, via] vida *Cc* (*Mariner*: vitam).
71, 2, sos] los. — 27, sentir] servir. — 48, absent] ab vós.
72, 16, l'adoraren] la donaren. — 19-20, ab fraus e tirannes maneres les parts del món *manca Cbc.* — 27, sa joventut] son jovent.
73, 23, y *manca.* — 28, no ssenten bé, si esper no·ls falaga] ne·l senten bé, si·ls pert ne·ls afalaga (si·ls *damunt la línia, sobre un mot ratllat; hi ha una nota marginal a la construcció* si·ls pert: "si los echa a perder").
74, 44, li] lo. — 47, qui·s] si·s.
75, 2, sos] los. — 3, dolç·amargor] dolça la mort. — 56, cors] cas. — 79, son 7 sol.
77, 27, vestir] vestit.
78, 2, estret] extrem. — 8, per] de. — 20, troba] torba. —

31, m'acost] acost. — 31, poreu] podeu. — 41, por] pot. — 53, de] que.

80, 6, de mon] del.

83, 7, no·u] no.

84, 8, aquell no ferm] aquells no ferms. — 16, si] e. — 24, crem] trem. — 44, hom] d'hom.

85, 9, preu] pren. — 13, prehí] prení. — 46, ells] ell.

87, 29, fi] si. — 64, no·ns] no·s. — 87, met] més. — 145, s'acorden] s'acosten. — 151, amor] honor. — 177, executor] executat. — 196, en *F*] és (*també Mariner*: est animae carcer. *Bohigas, Poesies, vol. III, p. 144, dóna la lliçó correcta* és). — 213, pur] pus. — 235, d'ella] cella.

88, 12, esforçar] forçar. — 22, la vull] vullau. — 53, present] prenent. — 60, s'amaga] l'amaga.

90, 40, escap] escamp.

91, 4, lançat] passat. — 20, aquell] aquells. — 20, vestit] vestits. — 22, seguidor] servidor. — 41, dit] delit. — 52, on seny no·teny no és per seny sentit] hon seny ne ateny no sper seny ne sentit.

92, 18, l'espert] qui·u passa. — 19, amants] amats. — 37, fer] ser. — 65, delits del cors la penssa·m] dèl cos la pensa los me *CD*. — 98, reprès] té·mprès. — 112, mon] son. — 150, mi comparat] compar al. — 153, la mort] l'amor. — 180, sabran] sobrant. — 184, en fum derrama] en fun desrama. — 198, for] fot. — 220, lo mort del viu] del mort lo viu. — 222, és departit] és de partir. — 225, ma] mas.

93, 40, loàs] lloràs. — 44, per] de. — 49, puch] sent. — 56, lur] mon. — 90, morta l'imagin] mortal ymagin (*Mariner*: ut me mortalem cogito). — 100, l'estatge] l'ostage.

94, 53, mantengueren] mantingueren. — 55, opte] obre. — 62, força] fora. — 83, entra] obra. — 90, par que] perquè. — 96, rembre] tembre. — 101, com segons] segons hon. — 119, discordes] discorden.

95, 40, és a mi] en mi ha.
96, 23, per mi] premi (*però Mariner*: per me). — 38, car] que.
97, 11, amor] dolor. — 17, Enquer està] En què restà (*Maner*: Quid tandem effecit cur...?). — 39, trob] torba.
98, 8, encerquant] cercant. — 13, àls sinó perdre] altre que dolre. — 68, dada] donada.
100, 22, als qui] a qui. — 84, no la tenen] no·ls atenen. — 179, a bondat] abondant. — 192, e cura] en cura. — 211, no·l] no. — 216, sa] la.
101, 16, rompre·m] rompre. — 50, de ver] veure.
102, 55, hom] hon. — 213, sabent] sabut. — 231, solament] follament.
104, 22, *el primer* en *manca*. — 85, perquè] pert que. — 93, falssa pren] fals·opté. — 138, nostre s'enfalaga] mostr·e·ns enfalaga. — 208, fe] se. — 257, món] nom.
105, 11, cloga] colga. — 57, no·t] no. — 68, tot quant] tots quants. — 82, lo] del. — 109, tu aquell] a. t. — 207, sentit] sentir. — 211, farta] fart.
106, 4, gitam] giram. — 10, perdre hom] l'hom perdre. — 49, prudent] ordene (*el manuscrit diu* orudene, *la* u *és expuntuada*). — 51, nom] món. — 82, l'hom] món. — 149, tots] tot. — 169, aquell] aquells. — 179, e honós] y enteriors (*errada; Mariner tradueix bé*: honos). — 227, tristor] dolor. — 232, val] va. — 242-249 *manquen (però Mariner els tradueix)*. — 280, qu·en sa fi és venguts] qu·ateny si per virtuts. — 298, gros] gran. — 336, ferm] fer. — 419, està] estat.
107, 56, grau] ben. — 75, buyt] bruyt.
108, 38, mesclada·b gran *BDEbcde*] mesclada·b. — 46, e quenta y qual *Dbc*] e quenta y mal. — 65, met] que. — 68, fer] ver.
109, 12, lo] que·l. — y *manca*. — 44, si grat no n'han *BDEbcde*] si grat no han.
112, 27, plor] ben. — 44, toll] tots. — 50, hom] ham

(*Mariner*: hamus). — 69, la] ta. — 74, tos] tots. — 86, *manca tot el vers (Mariner tampoc no el tradueix)*. — 106, teu] seu. — 158, que·l] qui. — 171-190, *manquen a Cc i a Mariner*. — 200, tolen *DEG²-bcde*] *colen*. — 206, ffora] farà *CD*. — 216, ço feu] ofèn *C* (*i* offèn *E, úniques lliçons correctes. Mariner tradueix bé*: laedere). — 303, d'Esperanç·ach (hach *c*) cura] de sperança cura *CG²de*. — 311, per son saber] de son poder. — 367, per Déu] perdent (*Mariner*: ut perdit). — 369, colrre] cloure (*Mariner*: claudere). — 405, via] vida (*Mariner*: vita).

113, 9, encorre] concorre. — 60, dits] delits. — 97, s'apetesca] s'aperesca. — 98, estenga] estrenga. — 100, estrets] extrems. — 169-178 *manquen en C (Mariner els tradueix)*. — 218, fi] si. — 221, malalt] malvat (*però Mariner*: aeger).

114, 4, altre] l'altre. — 55, tot lo temps] tostemps.

115, 23, planch] plach. — 37, fer via] ser vida. — 67, desamar] disfamar. — 72, que·l] que. — 119, mester] menester.

116, 52, fresca *manca*. — 83, vinch] visch. — 88, qual] quant.

117, 10, foranes] sotanes. — 15, m'é *manca*. — 32, de contemplar no] ab c. me. — 114, lo que tot] tot lo que. 160, seguint] servint. — 195, estar] està. — 197, m'adelita] maledicta (*però Mariner*: oblectat me). — 214, repute] depute. — 221, per delitables] ab delit en les. — 233, sciença] concięnça.

118, 74, s'enllaça] seu llança. — 80, fa mudament] fundament cort. — 87, varietat l'orna] variat l'adorna.

119, 32, percep] percebí (*la* i *afegida*).

120, 11, valor] rahó. — 22. d'on] d'hom. — 64, lo d'esperit] que lo sperit. — 78, de] a. — 94, nou] mou (*però Mariner*: laedit). — 120, finit] finir.

121, 61, qui·s] qui. — 67, mas] o. — 71, car] cert. — 76, estimar] estimat.

122b, 3, por *]* per.
123, 13, com no·s amat *]* com (?) és amor (*al mot* com *hi ha una correcció que sembla dir* co no. *Mariner tradueix 'com no és amor'*: non sicut amorem). — 28, toca *]* tota (*Mariner*: tota simul).

Característiques del text de C

Aquest manuscrit, sens dubte emparentat molt de prop amb l'edició del 1545, pertany clarament al grup de la tradició tardana, amb els manuscrits *BDEG²K* i les edicions *bcde*. El text original del poeta hi presenta, doncs, les errades, alteracions més o menys deliberades, omissions i addicions pròpies de la tradició posterior al 1539. A més, el copista sembla haver treballat d'esma, moltes vegades sense entendre els mots que escrivia. Per això el text de *C* és farcit de disbarats (que no hem pas repetit exhaustivament a la transcripció que n'hem donat). Cal sumar-hi encara els problemes deguts al deficient domini de l'idioma. El copista omet sovint la *s* del plural (per exemple: «tots aquest grahons», *3, 2*; cf. també *106,* 149, etc.). Altres vegades afegeix al singular una *s* incorrecta: «tot quant sentiments temen» esdevé «tots quants sentiments temen», *105,* 68; cf. també *91,* 20, etc. Són molt freqüents les confusions de lletres, especialment de *s* i *f* («fent» per «sent», *16,* 24; «si» per «fi», *87,* 29; «ser» per «fer», *92,* 37; cf. també *104,* 208 i *113,* 218) i de *t* i *r* («vestit» per «vestir», *77,* 27; «pot» per «por», *78,* 41; «fot» per «for», *92,* 198; cf. també *94,* 55; *105,* 207; *120,* 120; *121,* 76, etc.). Moltes d'aquestes errades s'haurien evitat si el copista s'hagués adonat que la seva lliçó desbaratava la rima. Pagès [14] ha indicat ja alguns aspectes ortogràfics d'aquest manuscrit: la conjunció «e» s'escriu sense *h,* seguint la rectificació que l'editor del 1545 va fer a l'edició del 1543; hi ha algunes formes italianitzants, com «appagar», «perigllosa», «sottil», «signoria», etc.

14. *Loc. cit.*

Quin valor té, en resum, el manuscrit d'El Escorial? Si deixem de banda la seva relació amb la traducció llatina i algunes anotacions marginals que ens fan sospitar l'existència d'un altre manuscrit desconegut, el text de *C* no ens ofereix sorpreses positives. Tanmateix, hi ha tres passatges on la lliçó del manuscrit pot ésser útil a la interpretació textual: [15]

—*45, 22:* lo seu semblant, sentit de vici munda.
Aquest vers, que donem ací en la versió de Bohigas (*Poesies,* II, p. 151), no ens convenç gaire si cal entendre «sentit» com a «sensus», perquè Ausiàs March no parla mai dels «sentits», sinó dels «senys». El manuscrit *B* diu «sentint», variant que tampoc no desfà l'embolic. Ara, el nostre manuscrit diu: «sentir», que amb valor substantivat resol bé el problema d'aquest vers. És una possibilitat que ens cal tenir en compte. Però sense refiar-nos-en gaire, perquè ja sabem que l'amanuense confon sovint la *t* i la *r*.

—*97,* 17: Enquer està que vida no finí.
Aquesta lliçó d'*Obres* i *Poesies* tampoc no ens convenç. El manuscrit *C* separa correctament (com *F*): «En què restà».

—*112,* 216: menys de sguart, o féu natura bona.
Ni aquesta variant, que *Poesies* recull de *DG²bcde,* ni la lliçó «ço féu», que *Obres* pren de *H,* no donen el sentit recte d'aquesta estrofa, on el poeta afirma que exposar la pròpia vida temeràriament, sense un motiu greu («menys de esguart»), és una ofensa contra la natura, que ens ha donat l'instint de conservació. Així ho entén el manuscrit *E,* que llegeix: «offèn». Coincideix amb aquesta la lliçó de *C*: «ofèn» (i Mariner tradueix d'aquí).

No vull dir que solament en aquests tres indrets el manuscrit d'El Escorial pugui ésser útil per a la interpretació. Una anàlisi més detallada ens pot oferir encara solucions interessants d'altres problemes textuals.

PERE RAMÍREZ I MOLAS

15. Vaig esmentar aquests tres passatges problemàtics a la meva tesi, pàgs. 41-42, 70–73 i 91-92.